

Иван Вазов

Доктор Жан-Жан
(Фантазия-вшутявка)

Доктор Джан-Джан се върна от Европа с големи мечтания в главата и с велеречив диплом в пазвата.

България му се видя малка за широките блънувания на честолюбие-то му, тясна за свободното размахване крилата на гения му.

Всички обаче младежи, що се връщат от Европа, идат с подобен багаж в главата и в пазвата; но щом минат границата при Цариброд, освежителният дъх на действителността и на житейската мъдрост вейва на тях и изгонва из главите им големите мечтания; те стискат само здраво диплома в пазвата.

Те стъпят в България вече с определени кроежи, с практически цели.

Едни да печелят пари, за да се оженят.

Други – да се оженят, па да печелят пари.

Трети имат вече вторачен орловия си поглед в спокойния си стол при една зелена маса, в някое държавно учреждение.

На други се мярка в златистия хоризонт на техните надежди едно кресло...

Всички, с една реч, идат с най-определени намерения, с най-благородни апетити – да бъдат гости на държавната трапеза.

Доктор Джан-Джан мина границата безопасно и нищо не остави там от съкровищата си.

Ето защо той, като се намери в България, не помисли ни за жена, ни за пари, ни за канцеларски стол, ни за кресло даже.

Той даже не помисли да стане полезен човек.

Той реши да стане славен!

И заработи доктор Джан-Джан за славата си.

Той фана да пише.

Защото на кое друго поле растят по-разкошно лаврите на славата, отколкото на книжовното поле? Семков даже съзря това.

И доктор Джан-Джан писа.

Изписа доктор Джан-Джан много хартия, голямо количество мастило отиде в проза и в стихове, във велеречиви редове, в учени фрази, във високи думи, в дълбокомислени многоточия и в гениални възклицания!...

Но славата не идеше.

Но доктор Джан-Джан не се обезсърчаваше: той си припомни съдбата на всички велики хора... „Никой не е пророк в отечеството си.“

И пак писа той, само измени тона. Той си каза: „За да бъдеш славен – бъди страшен!“

Тогава настана един период в неговата книжовна деятелност, който би се нарекъл изстребителен, или периодът на молниите и гръмотевиците.

Юпитер от Олимп не ги бе изсипал толкова въз грешната земя!

За щастие, той не уби никого.

Нито, за жалост, славата дойде.

Защото славата е едничката куртизанка, която не иде на ония, които ѝ смигат на улицата или правят да светне в ръката им блясъкът на златото... или червеният печат на докторския диплом.

Каквото ще и да казва авторът на Венеца на Българската Мусса – славата се не купува!...

Тогава доктор Джан-Джан направи като Мохамеда: понеже планината не дойде при него – той отиде при нея. Той си наложи сам лавровия венец и се прогласи славен!

Виктор Хюго казва, че славата се състои от един грандиозен шум, съставен от нежни звукове на цигулки, от заглушителни гърмежи на тъпани, от звънтежа на литаврите, от бесния лай на псета, от гладния вой на вълци, от скърцането на хиляди ненамазани кола и от песните на серафимите.

Но около доктор Джан-Джана царуваше тишина. Никакъв подобен шум не оживи пустинята около него.

Той би се польстил даже от една псувня!

Нищо. Само няколко потиснати кикотения някъде се разнесоха и умряха в царствената тишина около него.

– Апатия! Умствена незрялост до разбирането на гения! Сган нечувствителна! Общество неблагодарно!

Оттогава се ожесточи доктор Джан-Джановото сърце...

* * *

Един ден една гениална мисъл му дойде.

– Аз само когато умра, ще бъда оценен; когато вляза в гроба, моята слава ще възкръсне... Нека умра! Желал бих да чуя тия чавки как ще заграчат подир носилото, което отнася една национална слава, която невежеството не щя да припознае, завистта уби с клеветите си... тоест с мълчанието си – поправи се доктор Джан-Джан.

Като изрече тия думи, доктор Джан-Джан обяви на домашните си,

че отива на разходка в Костенец за една неделя, качи се на железницата и вечерта беше в разкошните поли на величествените Родопи.

Ни домашните му подозряха намерението му, ни пътниците прокигнаха причините на неговата навъсена замисленост и безмълвие. Някои си обясниха тая му мрачност чрез разстройство на жельдъка му, други мислеха, че го боли зъб.

Тоя прозаичен народ не беше в състояние да отгатне трагедията в тая неудовлетворена и голяма душа.

Друсливата талига го пое от станцията Баня Костенец и го понесе през храсталива поляна към Костенец.

* * *

Талигата влезе в селото и спря пред Джуровия хан.

Доктор Джан-Джан се качи на горния кат, в стаята си, последван от ханджията.

В стаята имаше едно желязно легло, по чаршафа на което рояци дървеници играеха кадрил; над него стената беше цяла зацапана от мъченическа кръв на тоя игрив народ.

Но тия зрелища на живот и на смърт не привлякоха вниманието на доктор Джан-Джана, цял углъбен в мрачния си замисъл.

– Какво желаете, господине? – попита учтиво ханджият, като крадешком бръсна с ръка по чаршафа.

Доктор Джан-Джан не отговори. Той ходеше развълнуван.

– Бил ли си в София, приятелю? – попита доктор Джан-Джан.

Ханджият фърли гръмоносен поглед към чаршафа, дето животът и движението пак се поднови с по-голяма сила, и отговори:

– Биле сме в София, господине, и живели сме там дори!

– Живял си? Тогава трябва да познаваш там... първите хора?

– Познаваме.

– Познаваш ли доктор Джан-Джана?

– Познавам. Познавам и доктор Цолев – той беше тая пролет тука и го водихме на водопада – ваша милост, идете, господине, на водопада, – брахме му и някакви билки... Познавам и бай Таска, дето направи хотел „Черно море“ – осемдесет хиляди лева му костува; познавам и други богаташи там...

Доктор Джан-Джан пресече тая излиятелност, която земаше застрашителни размери, и попита пак:

– Та познаваш ли доктор Джан-Джана?

– Познаваме го.

- Виждали ли сте го?
– Кой? Джан-Джана ли?
– Доктор Джан-Джан! – забеляза внушително доктор Джан-Джан, като натърти на думата доктор.
– Да! Доктор Джан-Джан!... – повтори и ханджият.
– Какъв е той?
– Тоест, не сме го виждали – замънка смутен ханджият, – но сме чували за него... И ние, като сме при гората, не сме на оня край на света, я!
– Какъв човек е той? – попита недоверчивият доктор Джан-Джан.
– Кой? Доктор Джан-Джан ли?
– Да.
– Как, голям човек! И тука – питай когото щеш – всеки го знае... И моите деца го знаят... И най-малкият, Стефан – той е в четвърто отделение сега.

На доктор Джан-Джана светна лицето от удоволствие.

– Значи – помисли си той – моята популярност е прогърмяла в това затънтено село, когато столицата ме игнорира.

Ханджият прибави:

– Лани, когато аз бях в София, той доходи и се окъпа при водопада... Тогава проби и цирея на наш Стефана.

Ханджият не забеляза свирепия поглед на госта си, защото сам фърляше такъв на чаршафа му, дето дървениците правеха митинг.

– Какво желаете още, господине?

– Желая да ме оставите сам – отговори навъсено доктор Джан-Джан.

Щом ханджият излезе, доктор Джан-Джан заключи вратата, извади с мрачна решителност из пазвата си един...

* * *

Но защо да разказвам тая трагическа история? Защо животът да бъде пълен с отчаяни борби, с злочести нравствени катастрофи, с горчиви разочарования? Неговите бурни вълни всеки ден поглъщат безброй жертви, разбити в скалите му, уморени в буйственият кипеж на яростта му!... Но аз трябва да продължавам. Повествователят, който се е наел да рисува живота, няма право да примижава пред мрачните му страни; те са необходими и за искрената правдивост на изображението му, и за пълнотата на хармонията в него – понеже няма картина без лъчи и сенки, няма драма без възторзи и страдания!...

Но да следвам настоящата.

Доктор Джан-Джан заключи вратата зад ханджият и извади из пазвата си с мрачен и злокобен вид един...

Да, извади един... молив!

И седна при масата и написа с разтреперана ръка следващата трагическа депеша:

„София, редакция вестник Народ; копие: Правдини, Нов глас, Народен страж, Пряпорец и семейство доктора Джан-Джан. Вчера доктор Джан-Джан, при разходка из Родопи, убит.

Стайков.“

Депешата щеше да се предаде утре на телеграфа. Подписът, който носеше, беше измислен.

Доктор Джан-Джан прочете дважд и трижд депешата.

– Да туря ли и от какво е убит? – помисли си той. – Да туря напимер, че е паднал от скала в една пропаст. Не, това е много безинтересна смърт, па може да заподозрат самоубийство, а аз не желая това. Да туря: от куршум на разбойници! Такава смърт ще ме направи симпатичен, но никаква идейност, ни борба няма в нея... Ще кажат още на присмех, че куршумът е бил пуснат от ловджийска пушка срещу някой заек, а паднал в месото на бедния Джан-Джана. Просто глупаво... най-хубаво е да бъда жертва на човешка ненавист, на адска злоба, кипнала против мене поради смелостта ми да говоря истината, да бичувам нищожество; нека бъда паднал като изкупителна жертва на прогреса, на светлина-та... Ореолът на такава смърт е величествен. Но как да стане това?

Докторът остави да реши въпроса извън хана, тури в пазвата депешата и се запъти през тесните улици на селото в планината.

* * *

Цяла нощ доктор Джан-Джан не можа да заспи от вълнуващи мисли и от гладни дървеници. Той си представяше последствията от депешата си; шума, изумлението, което щеше да причини скръбната вест в столицата; той си представи неизбежната реакция, внезапния изблик от симпатии, съжаления за тъй рано загиналия велик талант, а подир това – целия хор от възфаления, от възхитени превъзнасяния, всичко онова, което той бе дал на България и което тя губеше с неговата смърт. Сега всичките страсти, глухи ненависти и тайни зависти, които бяха образували този заговор от мълчание около неговото име, щяха да капитулират и да се заменят с възторг и адмирация. Хората предпочитат да фърлят венци въз гроба на умрелите, нежели цветя по пътя на живите,

понеже не им бъркат вече, не пречат на тщеславието им, не плашат нищожеството им. Доктор Джан-Джан четеше вече умствено и цял покъртен панегерически антрефилета и цели членове, дето му се мяркаха чудно сладостните за неговото самолюбие фрази: „Този млад гений...“ „Този арсенал от науки!“ „Тази рано покосена слава на България...“ „Тази нова велика жертва на нашата престъпна апатия!...“ Те гъмжаха из редовете като драгоценни камъне по златото на една корона. Джан-Джан даже се просълзи в леглото си, умиление изпълни душата му; той даже видя носилото си и по него безконечен върволяк от съграждани и почитатели и песните на хора, и речите на ораторите. Признателното отечество бърза, уви, малко късно, да поправи неправдата, сторена на един велик свой син... И той захълца истинската!

Но веднага се усмихна сам на себе си. Той се досети, че няма да умре, че депешата, която утре ще се удари в София (той ще я даде на някой селянин да я занесе в телеграфната станция, а сам ще отпътува за Белево), е назначена само за изпития на човешкото нищожество, че като предизвика първия избух от съчувствия горещи и се упои от зашеметителния тамян на славата, макар само за един ден, той ще даде повторно депеша от Белево, за да опровергае Стайковата като подла мистификация... Любопитно ще е тогава да види изумлението и побесняването на всичките тия господа, на които тъй хитро измами искреността! Не, тази идея бе гениална.

Заранта, изнурен от силни и остри вълнения и от остри муцуни, той стана с хлътнали от безсъница очи и се нареди да приведе в изпълнение плана си.

Внезапно една неприятна, съвсем прозаическа мисъл го стресна: ами домашните му? Какво ще бъде тяхното положение, когато узнат от печата смъртта му! За да се постигне целта му, той не трябваше да ги предупреждава... Но как да ги държи един или два дена в ноктите на тая адска вест!...

Той намери сега своята гениална идея идиотска.

И фърли из прозореца депешата, която падна долу на купището.

А в тая депеша се съдържаше славата му.

Една свиня се спусна и я изяде!

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3825>]